

ПІСЛЯ ОКУПАЦІЇ

Села навкруги сірі. Будинки зруйновані. В чорних, обгорілих полях стирчать хвости ракет, що не розірвалися. Метал автомобілів та бронетехніки на узбіччях. Після російської окупації мостів немає. Ми проїжджаємо населені пункти. Блокпост за блокпостом. Наш пікап зупиняється біля вирви, у якій лежить цивільне авто.

— Звертай з дороги, онде об'їзд.

Бурий викручує кермо. Попереду ще три години. Зв'язку немає. Цими ділянками переміщуються лише військові. Що далі їдеш, то менше місцевих жителів. Їх майже немає. За останню годину ми бачили тільки дідуся біля дороги, жінку в хустині, ремонтників електромереж. Дедалі більше зайців, фазанів, сов та яструбів. Села без світла. Хати без дахів. Вікна забиті дошками. Стовпи повалені. Їх залишки підпирають сіре небо. Тут були росіяни.

++

Скоріше б зняти з себе бронезилет і лягти в спальник. Але ні, спочатку випити чаю і з'їсти хоча б щось.

Спина ние від втоми. Коліна — пружини. Пучки пальців гудять і печуть.

Ми живемо в перекошеній хаті, освітленій ліхтарями та окопними свічками.

Ще трохи дров у пічку. Ще трохи тепла. Ще трохи до кінця цього дня і, надіюсь, до початку наступного.

++

Я хотів би написати сухо та відсторонено, не переходячи на якісь конкретні історії. Хотілося б додати метафор і пафосу. Але ось згаданий вище дідусь: він поховав Свою, як він каже, наприкінці літа. Підірвалася на міні. Сам діставав її з посадки. Потім віз на кладовище. Буряти з нього сміялися й тикали автоматами. Яму допомагав копати сусід — його пізніше забрали й більше про нього нічого не відомо.

Дід ходить на її могилу. Інколи стоїть віддалік. Інколи сидить. Цього разу, схоже, він знову повертався від Неї. Її звали Марія.

++

— Колесо там так і лежить.

Ми проїжджаємо місце, де нещодавно підірвалось авто.

— Хлопцям, якщо так можна сказати, пощастило. Живі. В обох контузії різних ступенів. Проскочили на швидкості.

Тут багато територій заміновано, а чи не в кожній посадці лежать артилерійські боеприпаси. Росіяни залишили безліч розтяжок. «Пелюстки» розкидано всюди, тож потрібно ходити лише перевіреними маршрутами. А земля все одно виштовхує неприємні сюрпризи. Навіть там, де, здавалося б, усе перевірили.

++

Дні минають одноманітно, тонуть у рутині. Руки пахнуть мазутом, порохом та бензином. Одяг прокопчений димом, губи обвітрені. У тілі суцільна втома, а також хронічна нестача вітамінів, дому та сім'ї. Бракує тих дрібниць, які були до повномасштабного вторгнення. Війна дуже важка робота, на межі фізіологічних можливостей. Голоси рідних у телефонній трубці ніби маяк, що пробиває своїм променем та звучанням шторм. Голоси рідних — світло в кінці тунелю.

++

Яке життя після окупації?

Школа розбита в друзки, бібліотека стоїть згарищем. Соняшники опустили чорні голівешки до землі.

У селах, де живуть люди, діти вибігають на вулиці й вітають українських військових.

Коли бачиш місцевих дітей, усе всередині стискається. Вони проводжають наші авто поглядами.

Люди намагаються всміхатися. Проте не завжди вдається. Здається, небо опустилося їм на плечі. Здається, усю землю придавило хмарами.

Придавило нас.

Усіх.

Не перебираючи.

Десь, підключені до генераторів, працюють магазини. Часто до найближчого їхати кілька годин.

Війна нікуди звідси не пішла і ще довго буде присутня. Території звільнено від окупантів, проте вона

всюди. Тягнуться сірими туманами, покриває населені пункти своєю густиною так, що сонця не видно. Рештки снігу змиває дощ. Ця зима — не зима.

Уночі лунають вибухи. Їхня луна розтягується на десятки кілометрів під надзвичайно прекрасним зоряним небом. Удень...

Бух!

Бух-х!

Бух-х-х!

Восьмирічний хлопчик сам на подвір'ї грає у футбол. Він б'є м'ячем у залізні, продірявлені кулями ворота. Здіймає руки вгору, як Мессі. Радіє та роззирається довкола, ніби увесь стадіон дивиться на нього.

Ми проїжджаємо повз. Ми дивимося на його гру. Серце стискається.

Бурий зупиняє авто.

— Марadona, іди сюди. — І дає йому шоколадку.

++

Дедалі частіше з різних уст чую оповідь про криницю, в яку скидали полонених і викрадених цивільних. Криницю, яку ніяк не можуть знайти. Вона десь тут, на околицях. У цьому районі.

Ловлю себе на думці, що сусід дідуся, про якого я згадував, — на дні, у холодній воді, серед інших зниклих безвісти. Він у тій могилі, яку називають криницею.

++

На газовій плиті закипає чайник. Ліхтарик тьмяно освітлює куток. Над столом висить малюнок долоні. У її центрі — серце, що зафарбоване в синьо-жовтий колір. Це рука дівчинки, яка писала ці рядки:

Привіт, солдате!

Я Настя.

Передаю тобі частинку свого серця, нехай вона оберігає і захищає тебе в бою.

Бажаю тобі здоров'я, нехай ворожі кулі та ракети оминають, а сонечко зігріває.

Нехай Бог береже.

Дякую за все.

Я вірю в нашу Перемогу.

Ви наша гордість.

Повертайтесь додому живими.

++

І сни.

Я хочу кольорових снів, але їх немає.

Я засинаю і бачу темряву.

Вітер жене перекотиполе до ґрунтової дороги.

Біля замінованого бліндажа лежить скелет російського солдата. Земля з'їла м'ясо й кишки. Перші квіти весни проростуть з його черепа.

У ТЕМРЯВУ

Ми сидимо в хаті при тьмяному світлі свічки. Костя і я, мовчимо. Довгих пів години. Просто сидимо і мовчимо.

Я: «Тихо так».

Костя: «І добре, що тихо».

Я: «Незвично».

Костя: «Насолоджуйся».

Костя став спокійнішим. Він називає все роботою. Це і є робота.

— Ще трохи посиджу — і спати. Не хочу проспати зміну.

Він заступає під ранок. Я — за сорок хвилин. Мій напарник, Андерс, спить. Ще трохи — і піду його будити. Аби заснути, Бурій випив валер'янки. Я не можу спати. Схоже, почалося знову: то голоду не відчуваю, то сну немає. Я прислухаюся до тиші. Яка вона тут? У грубці потріскують дрова. На вулиці вітер дме. Ночі холодні. Нам з Андерсом петляти пів години до спостережного пункту. Я сиджу й дивлюсь на відблиски вогню на стіні, що розмальована чорним по білому, просто пальцем, там, де тріснула декоративна плитка.

— Ти би полежав.

— Не хочу. Нічого не хочу.

Костя мовчить.

Я мовчу.

Фрази більше схожі на вимушені звуки, так, аби розбавити голосом тишу. Тиша дзвінка. Напнута, мов тятива лука.

— А мені всяка срань сниться, — каже Костя понурим голосом. — Щойно приїхали — обстріл. Усе вибухає. Я лежу і кричу до когось. А воно бахає і бахає. До кого я кричу? До кого? Не знаю. Отак от виходжу курити в ніч і прислухаюсь. І відповіді немає.

Темрява ночі накрила село. Вона чорна, мов смола. Вона липка, мов жувальна гумка, яку береш пальцями просто з рота, а вона залишає цукрові, липкі сліди. Її не відмити водою.

— А мені нічого не сниться.

— Пощастило.

— Може, нічого не пам'ятаю?

Костя знизує плечима.

— Краще я б теж нічого не пам'ятав.

І знову тривала пауза.

І знову:

— Батьків сьогодні не чув. Ти мережу спіймав?

— Ні.

На столі буханка хліба й тушонка.

— Хочеться зупинити всі ці думки. Просто нічого не думати. Взагалі. Приходити, їсти і спати. Не думати. І проблем не буде.

Свічка хапає вогнем кисень. Заковтує його в себе. Дедалі жадібніше й жадібніше. Тонкий вогник тягнеться догори. Стає більшим і розгортається.